

УДК 008.727.29.14.12/721

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2026.1.17>**Гольд Ольга Феліксівна**

кандидат філософських наук, професор
Університету Реймса Шампань-Арденн
вул. Шма де ла Лож, 1, Труа, Франція
orcid.org/0000-0003-1689-227X

Васалатий Максим В'ячеславович

аспірант
Національного університету «Одеська політехніка»
просп. Шевченка, 1, Одеса, Україна
orcid.org/0009-0003-5191-5542

ОСОБЛИВОСТІ ЗБЕРЕЖЕННЯ АРХІТЕКТУРИ СИНАГОГ НА УКРАЇНСЬКИХ ТЕРЕНАХ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

Актуальність проблеми. Стаття заснована на дослідженні збереження архітектури синагог на українських теренах з точки зору філософії історії. Автори спираються на філософські дослідження у релігієзнавстві та аксиології, що додають актуальності дослідженню як процесам мультикультуральності у глобалізованому сучасному світі. Українська культова архітектурна спадщина, і споруди єврейських будівель, які належить до світових скарбів мистецтва, є зразком охорони та збереження, що є актуальним і вимагає глибокого сучасного наукового розуміння. Збереження об'єктів історичної культурної спадщини є однією з найбільш проблемних сфер діяльності в галузі культури, будівництва, антропології, політики та філософії. Особливо це стосується пам'яток релігійної архітектури, які руйнуються в результаті воїн, державних змін, природних і техногенних явищ. Спираючись на аналіз, опублікованих та архівних матеріалів автори створюють історичну будівельну панораму синагог та громадського і культурного життя єврейської спільноти у стосунках із сусідами християнами та мусульманами. Особливість будівництва синагог на українських теренах полягала у специфіці укріплення стін на вимогу держави, для захисту від постійних набігів із сусідніх держав. Архітектурні традиції та стилі, запозичення особливих орнаментів у використанні культовими будинками, загальний масштаб та характер поділу створюють гармонію в історичному та соціальному архітектурному ансамблі емоційно та естетично. Це дозволяє українській культурі зробити особливий внесок у глобальне різноманіття – поліконфесійність середовища. **мета.** Розробити філософський підхід збереження культової спадщини в поліконфесійному соціумі, що мирно співіснує, а також з'ясувати механізм розвитку архітектурної філософії щодо захисту об'єктів. При тому, що немає академічних, систематичних, узагальнених та документованих досліджень поглядів сучасних дослідників з юдаїки–соціології–філософії–педагогіки–архітектури. Вирішення питання, яке буде стояти перед нами після перемоги чи встановлювати те що було, або перебудувати на нове. **методи та результати дослідження.** Методологія дослідження базується на досягненнях юдаїки, соціології, культурології, як гуманітарного досвіду на перетині низки урбаністичних, релігійних, культурних та соціологічних галузей досліджень. На прикладі України, руйнацій які зазнають пам'ятки архітектури, світового та національного рівня міжнародні архітектурні організації мають встановити закони та механізми в сфері науки та освіти збереження поліконфесійної історії міст.

Ключові слова: архітектурна спадщина, єврейська релігійна будова, соціологія архітектури, кенаса, поліконфесійне громадянське суспільство, педагогіка архітектури, синагога, урбанізація України, філософія культової архітектури, юдаїка, ЮНЕСКО.

Вступ. Автори з філософської точки зору розглядають історію архітектури синагог на українських теренах, особливість яких полягала у специфіці укріплення стін на вимогу держави, для захисту від постійних набігів із сусідніх держав. Спираючись на аналіз, опублікованих та архівних матеріалів автори створюють філософсько-історичну панораму синагог у поліконфесійному суспільстві. Аксиологічний аспект полягає у розгляданні громадського, соціально-політичного і культурного життя єврейської спільноти у стосунках із сусідами християнами та мусульманами. Гіпотеза полягає в тому, що необхідно розробити сучасну філософію відновлення матеріальної та духовної спадщини, заснований на принципах наукового та всебічного співробітництва після її руйнування та пошкодження.

Архітектурні традиції та стилі, запозичення культовими будинками особливих стильових орнаментів, загальний масштаб та характер поділу створюють гармонію в історичному та соціальному архітектурному ансамблі емоційно та естетично. Це дозволяє українській культурі та історії зробити особливий внесок у глобальне різноманіття – поліконфесійність середовища.

Методи дослідження. Триангуляційний підхід, що складається з польового спостереження; дослідження досвіду минулих епох та дискусій зі спеціалістами з питань збереження спадщини; системного та конвергентного аналізу документів. Методологія дослідження базується на досягненнях юдаїки, соціології, культурології, як гуманітарного досвіду на перетині низки урбаністичних, релігійних, культурних та соціологічних галузей досліджень. З точки зору охорони будівель культурного та релігійного призначення, необхідно спиратися на правові норми та демократію суспільства при прийнятті рішень щодо будівництва та реконструкції.

Мета та завдання. Розробити філософський підхід збереження культової спадщини в поліконфесійному соціумі що мирно співіснує, а також з'ясувати механізм розвитку архітектурної філософії щодо захисту об'єктів. При тому, що немає академічних, систематичних, узагальнених та документованих досліджень поглядів сучасних дослідників з юдаїки – соціологів -філософів-педагогів-архітекторів.

Українська культова архітектурна спадщина, і споруди єврейських будівель, які належить до світових скарбів мистецтва, є зразком охорони та збереження, що є актуальним і вимагає глибокого сучасного наукового та філософського розуміння. Збереження об'єктів історичної культурної спадщини є однією з найбільш проблемних сфер діяльності в галузі культури, будівництва, антропології, політики та філософії. Особливо це стосується пам'яток релігійної архітектури, які руйнуються в результаті воїн, державних змін, природних і техногенних явищ.

Українська держава довела, що суспільство є політично коректним і дотримується норм мирного співіснування в сучасному поліконфесійному суспільстві. Збереження єврейських пам'яток будівництва є важливим так же як і збереження костелів, церков та мечетей в Україні.

Питання відновлення або зміни архітектурно – культового ансамблю, відновлення його первісного стилю та використання нових методів і технологічних можливостей у будівництві вимагає залучення фахівців у галузі релігієзнавства, архітектури, будівництва, мистецтва, галахи та державного будівництва. Сьогодні, в умовах повномасштабного вторгнення ми вважаємо за необхідне розробити способи збереження культурної спадщини в сучасному світі, а також визначити механізм розробки архітектурної філософії захисту релігійних і культурних об'єктів. Констатуємо той факт, що немає академічних, систематичних, узагальнених та документованих сучасних досліджень.

Результати дослідження. Філософська думка вже стикалася з проблемами збереження історичної спадщини. Сьогодні ми стикаємося з новими викликами суспільства як війна, гібридні впливи та інформаційні атаки, що потребує нової філософії. Однак, різноманіття традицій і конфесій тільки підкреслює загальну культуру українського народу і його здатність к само-рефлексії та співіснуванню з іншими.

Спадщина, матеріальна і нематеріальна, мури будівель, що залишились від предків потребують нової ціннісної концептуалізації. Дослідження захисту синагог, костьолів, мечетей та кинас України потребує наукового втручання.

Історія будівництва та відбудови синагог на територіях України має давню традицію. Навіть перелік дослідників цієї теми та дотичних до неї зайняв би багато сторінок. На наш погляд в рамках цієї праці слід звернутися до декількох персоналій які мають вплив на поліконфесійне суспільство сучасної України.

Професор єврейської філософії Стивен Ципперштейн відзначає, що в прикордонних умовах «традиційні цінності мали тенденцію до послаблення», що «традиційних інститутів, дієвих санкцій і поважних органів», відсутніх у Одесі, певною мірою бракувало і в Києві. В праці наголошується на єврейській акультурації у 1794–1881 рр.: змінах у поведінці, ставленні та ідеології, що відображаються в школах, синагогах, газетах та інших установах того періоду. Встановлені потім моделі впливали на культурний розвиток громади аж до другого десятиліття ХХ століття. Будучи скоріше сучасним мегаполісом, ніж будь-яке інше місто зі значним єврейським населенням, Одеса пропонує вікно в різноманітність єврейського досвіду [4, 1996].

Відома історія синагоги в Одесі на вулиці Вадима Корженка 21, що є типовою для багатьох релігійних споруд України, מִימֹרֶע שִׁבְלֵם на івриті, а в перекладі звучить: той, що одягає нагих, або синагога ремісників одягу. Була зведена в 80 х рр. ХІХ ст. Проіснувала як синагога до 20 рр. ХХ ст., в радянські часи вже не виконувала певни культові функції, а перетворилася на склади.

Архітектурний ансамбль було знищено, а лише у 90-х рр ХХ ст. зусиллями громади Хабад – Шомрей Шабос було відновлено будівлю як місце молитов та зустрічі парафіян єврейської громади міста Одеси. Сьогодні це головна синагога Півдня України з офісом головного рабина Авраама Вольфа. Слід зазначити, що після синагоги було відновлено ще декілька культових споруд де сьогодні існують школа, університет, соціальні інституції та культурний центр громади Хабад в Одесі. Як свідчать дослідники, декілька споруд були пошкоджені внаслідок ударів російськими БПЛА в Одесі з 2022 останні 4 рр. [7, 2026].

Автор праці Євреї в Києві, Меїр Натан дослідник, Портленд, США, доводить, що Київ, як і Одеса, був кінцевим пунктом міграції тисяч євреїв, завдяки розташуванню в самому центрі регіону. На відміну від Одеси, селитися в Києві можна було обмеженим категоріям євреїв. Не применшуючи зусиль тих євреїв, які долали тисячі миль, щоб знайти роботу в Одесі, їм не доводилося витратити місяці чи навіть роки на отримання офіційного дозволу як в Києві чи інших містах «черти осілості» [6, 2016].

У 1859 р, відомо, цар Олександр ІІ офіційно повернув євреям право оселитися в місті Києві, до початку Першої світової війни. Одна з відомих споруд Києва, Караїмська кенаса, Ярославів Вал. Можливо, караїмське суспільство запропонувало скласти проект В. Городецькому, він із кримських татар, його предок перейшов із ісламу до католицизму [3, 2016].

У радянські часи, широко відомо, Караїмську кенасу закрили як релігійну споруду. Будівля перетворилася на культурно – розважальну установу, в приміщенні знаходився ляльковий театр, потім кінотеатр, а з 1981 р. будинок актора. За цей час інтер’єр будівлі став набагато біднішим. Постраждав купол, який увінчував кенасу, зникли арабські написи, що обрамляли портал. Сьогодні, це пам’ятка архітектури національного значення. Київська громада прогресивного іудаїзму використовує її задля проведення Пуриму.

Відомою є Велика синагога в Белзі, у містечку України, яке на початку ХІХ ст було важливим центром хасидизму. Синагогу збудували у 1834–1843 р. з ініціативи місцевого рабина цадика Шолома Рокеаха. Була зруйнована під час Другої світової війни, у 1942, підірвана, руїни розібрані в 1950 х. Будівля була стилізована під синагогу «Собескі шуль» у Жовкві, у Львівська області – з такими ж карнизми і нішами, пілястрами та специфічними аттиками.

Впродовж традиції у 1986 р. в Єрусалимі, Ізраїлі, почалося будівництво синагоги Белз, як зазначає журналіст з Humboldt University in Berlin and cultural studies at the University of Warsaw’s Institute of Polish Culture, Mikołaj Gliński – на згадку про зруйновану синагогу, що вона була відкрита у 2000 р. Це унікальний взірєць синагогальної архітектури за кордоном. Найбільші з таких синагог в стилі Белз, були збудовані у Жешуві, Ланцуті, Пінську, Львові та Підміська синагога. Останні дві були зруйновані у ІІ світову війну. Дерев’яні синагоги

вплинули на синагогальну архітектуру, особливо в США [1, 2015]. Копія синагоги Белзьких хасидів одна з найбільших в Єрусалимі сьогодні.

У Львові синагога Золота Роза, івриті *בהזקת תשובה*, *זיור ועדלאך יד*, була пам'яткою архітектури ренесансу, єврейської міської громади, та зруйнована у 40 рр. ХХ ст., у II світову війну. Не відбудована сьогодні.

Як вже приходилось зазначати, історичні та культові значущі будівлі в Україні, нещодавно взято під охорону ЮНЕСКО. Існуючий статут ЮНЕСКО не описує процедур під час військових операцій, а також не передбачає механізму захисту та реконструкції. Наприклад, під час активних військових дій та бомбардування 2023 року історичний центр Одеси був включений до списку об'єктів всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО, що знаходяться під загрозою. Історичний центр Львова, а також ансамблі Софійського собору та Києво-Печерської лаври у Києві через російське вторгнення з 2023 року перебувають у списку об'єктів Світової спадщини під загрозою [2, 2025].

В рамках однієї статті неможливо передати масштабів руйнації споруд релігійних організацій. На сайті об'єднаної юдейської громади України є статистика руйнації. Протягом років ведеться моніторинг руйнувань, проте в силу великого масиву інформації або її тимчасової відсутності список може бути неповним і в майбутньому розширеним [5, 2026]

При всій еkleктичності інформації, постійні масові руйнування українських синагог, костелів, церков, та мечетей, міжнародні організації на кшталт ЮНЕСКО констатують з однаковою частотою. Навіть в часи II світової війни перелік об'єктів руйнувань не був таким масштабним як сьогодні відзначається в Україні. Хоч будівлі синагог України не є такими ж древніми як Західна Стіна в Єрусалимі, Ізраїлі, але для прочан Одеси, Києва чи інших міст, вони є стільки важливими як інші світові культові споруди монотеїзму.

Висновки. Ми можемо зазначити що та кількість релігійних споруд під час військових дій в Україні може дорівнюватися до кількості зіпсувань в часи радянського союзу. Попри зусилля таких організацій: ЮНЕСКО, Міжнародна спілка архітекторів, Міністерство культури України, які роками піднімають питання збереження пам'яток архітектури так і не прийшли до узагальнення методів та оновлення архітектурних руйнацій. Ми ще не маємо достовірних фактів з тимчасово окупованих територій це Маріуполь, Херсон, Кримські території, Донецькі та Луганські та інші регіони на які можемо спиратися при проведенні дослідження. На прикладі України, руйнацій які зазнають пам'ятки архітектури світового та національного рівня міжнародні архітектурні інститути мають встановити закони та механізми в сфері науки та освіти збереження поліконфесійної історії. Перед нами буде стояти питання після перемоги чи встановлювати те що було, абе перебудовувати на нове.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Gliński M. Landscape with a Synagogue: The (Un-)Lost Tradition of Polish Synagogue Architecture. 2020. URL: <https://culture.pl/pl/artukul/krajobraz-z-synagoga-zagubiona-tradycja-polskiej-architektury>
2. Гольд О., Васалатій М. Особливості впливу стилів польської архітектури на українських теренах: аспекти збереження спадщини. *Українська полоністика*. 2025. Т. 24, № 2. DOI: <https://doi.org/10.35433/2220-4555.24.2025.phyl-3>
3. Цалик С. Блог історика: Городецький – найхимерніший київський архітектор. *BBC News Україна*. 2016. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/blogs-44331353>
4. Zipperstein S. The Jews of Odessa: A Cultural History, 1794–1881. Stanford University Press, 1996. P. 36.
5. Бойко І. Постраждали єврейські об'єкти в Україні: до четвертої річниці повномасштабної війни. *УНІАН*. 2026. URL: <https://www.unian.ua/war/postrazhdali-yevreyski-ob-yekti-v-ukrajini-do-chetvertoji-richnici-povnomasshtabnoji-viyuni-13293942.html>
6. Meir N. Євреї в Києві. Київ : Дух і Літера, 2016. 416 с.
7. Історія ХАБАД ОДЕСА | CHABAD ODESSA : [сайт]. 2026. URL: https://www.chabad.odessa.ua/templates/articlecco_cdo/aid/940148/jewish/page.htm
- 8.

REFERENCES

1. Gliński, Mikołaj. (2020). *Landscape with a Synagogue: The (Un-)Lost Tradition of Polish Synagogue Architecture* – Available online at: <https://culture.pl/pl/artukul/krajobraz-z-synagoga-zagubi-ona-tradycja-polskiej-architektury> [in Polish].
2. Gold, O., Vasalatiy M, (2025). Osoblivosti vplivu stiliv Polskoi architektury na ukrainskikh terenach: aspekty Zberejenia Spadchini [*Features of the influence of polish architectural styles on Ukrainian territories: aspects of heritage preservation*]. 24 № 2 (2025): Ukrainska polonistyka. DOI: <https://doi.org/10.35433/2220-4555.24.2025.phyl-3> [in Ukrainian].
3. Tsalik, C. (2016) Blog istorika: Gorodetskiy naichimernichiy kyivski architektor [*Historian's Blog: Gorodetsky, the Most Inspiring Kyiv Architect*] <https://www.bbc.com/ukrainian/blogs-44331353> [in Ukrainian].
4. Zipperstein, S., Ed. (1996). *The Jews of Odessa: A Cultural History*, 1881, p. 36.
5. Boyko, I. (02.26). Postradali evreyskiy obekty v Ukraini: do chetvertoe povnomachtabnoi voyny [*Damaged Jewish sites in Ukraine: on the fourth anniversary of the full-scale war*]. Retrieved from <https://www.unian.ua/war/postrazhdali-yevreyski-ob-yekti-v-ukrajini-do-chetvertoji-richnici-povnomasshtabnoji-viyani-13293942.html> [in Ukrainian]
6. MEIR, Natan. Ed. (2016). *Evrei v Kieve* [*Jews in Kyiv*], K.: Dukh i litera. 16 [in Ukrainian]
7. Site. (2026). *Istoria / CHABAD ODESA* [*history CHABAD ODESA*] Retrieved from https://www.chabad.odessa.ua/templates/articlecco_cdo/aid/940148/jewish/page.htm [in Ukrainian].

Gold Olga Feliksivna

Candidate of Philosophical Sciences, Professor
Université de Reims Champagne-Ardenne
1, Schéma de la Loge str., Troyes, France
orcid.org/0000-0003-1689

Vasalatiy Maksym Viacheslavovych

Postgraduate Student
Odessa Polytechnic National University
1, Shevchenko ave., Odessa, Ukraine
orcid.org/0009-0003-5191-5542

FEATURES OF THE PRESERVATION OF SYNAGOGUE ARCHITECTURE IN UKRAINIAN TERRITORIES: PHILOSOPHICAL ANALYSIS

Relevance of the problem. *The article is based on the study of the preservation of synagogue architecture in Ukrainian territories from the point of view of the philosophy of history. The authors rely on philosophical research in religious studies and axiology, which add relevance to the study as a process of multiculturalism in the globalized modern world. Ukrainian religious architectural heritage, as well as the construction of Jewish buildings that belong to the world treasures of art, is an example of protection and preservation, which is relevant and requires deep modern scientific understanding. The preservation of historical and cultural heritage sites is one of the most problematic areas of activity in the field of culture, construction, anthropology, politics and philosophy. This is especially true of monuments of religious architecture that are destroyed as a result of wars, state changes, natural and man-made phenomena. Based on the analysis, published and archival materials, the authors create a historical building panorama of synagogues and the public and cultural life of the Jewish community in relations with Christian and Muslim neighbors. A feature of the construction of synagogues in Ukrainian territories was the specificity of strengthening the walls at the request of the state, to protect against constant raids by neighboring states. Architectural traditions and styles, borrowing special ornaments in the use of religious buildings, the general scale and nature of the division create harmony in the historical and social architectural ensemble emotionally and aesthetically. This allows Ukrainian culture to make a special contribution to global diversity – the polyconfessional nature of the environment. **Goal.** To develop a philosophical approach to the preservation of religious heritage in a polyconfessional society that peacefully coexists, as well*

*as to clarify the mechanism for the development of architectural philosophy regarding the protection of objects. Despite the fact that there are no academic, systematic, generalized and documented studies of the views of modern researchers in the field of Judaica-sociology-philosophy-pedagogy-architecture. Solving the question that will arise before us after the victory – whether to establish what was, or to rebuild for the new. **Methods and results of the study.** The research methodology is based on the achievements of Judaica, sociology, and cultural studies, as a humanitarian experience at the intersection of a number of urban, religious, cultural and sociological fields of research. Using the example of Ukraine, which is experiencing the destruction of architectural monuments, both at the global and national levels, international architectural institutes and organizations should establish laws and mechanisms in the field of science and education to preserve the multi-confessional history of cities.*

Key words: *architectural heritage, Jewish religious building, Judaica, kenasa, multi-confessional civil society, pedagogy of architecture, philosophy of religious architecture, sociology of architecture, synagogue, urbanization of Ukraine, UNESCO.*

Дата першого надходження статті до видання: 27.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.04.2026